

Rozwijanie umiejętności komunikacyjnych ucznia poprzez działania twórcze

Twórczość towarzyszy rozwojowi każdego dziecka. Wszystkie małe dzieci potrafią śpiewać (choćby własne melodyjki), odgrywać różnorodne role społeczne w zabawach tematycznych, układają wierszyki, tworzą neologizmy; przekształcają zastaną rzeczywistość, podejmują ekspresję w celu samorealizacji i doznania radości twórcy w toku swego rodzaju zabawy.

Celem mojego artykułu jest opis działań twórczych, które można wykorzystać na różnych etapach kształcenia dla rozbudzenia kreatywności małego dziecka tak, by okres przedszkolny czy wczesnoszkolny nie był jedynym takim etapem twórczym w życiu człowieka. Działania kreatywne pozwalają na rozwijanie umiejętności komunikacyjnych, ponieważ przypominają naturalne sytuacje porozumiewania się.

Już od najmłodszych lat dziecko uczy się spoglądania w siebie, by wyrazić, co myśli i czuje, a jednocześnie odbiera różne teksty kultury dzięki dorosłemu pośrednikowi, który początkowo pomaga mu w tym procesie. Już dziecko w wieku przedszkolnym potrafi wyrazić plastycznie swój nastrój podczas słuchania muzyki czy emocje towarzyszące mu w czasie widowiska teatralnego lub czytania baśni. Od takich działań już tylko krok do mówienia o swoich przeżyciach, do czego punktem wyjścia jest malunek dziecka. Dzieci, umiejętnie motywowane przez osobę dorosłą, chętnie mówią o swojej pracy plastycznej, wyjaśniają znaczenie używanych środków plastycznego wyrazu: plam, konturu, koloru. Dzieli się swoimi emocjami w sprzyjającej atmosferze, gdy dorosły ich słucha i kiedy je akceptuje.

Działania twórcze znakomicie służą kształtowaniu umiejętności komunikacyjnych młodych ludzi, są atrakcyjne i nie nużą. Za każdym razem najistotniejszy dla pedagogów jest sam proces tworzenia, w którym dziecko ujawnia siebie, ale także komunikuje się ze światem¹. Obecnie, kiedy coraz bardziej docenia się rolę

¹ Organizowany w Katowicach Festiwal Ekspresji Dziecięcej jest okazją prezentacji znakomitych prac plastycznych także osób niepełnosprawnych. W ramach tego święta twórczości dziecięcej

zadań kreatywnych w kształceniu umiejętności komunikowania się, nauczyciele nauczania przedszkolnego i zintegrowanego organizują działania parateatralne, plastyczne, a w nauczaniu podstawowym inspirują uczniów do twórczości własnej na lekcjach języka polskiego. Proces dydaktyczny zbliża się wówczas do warsztatów twórczych², w których wszystkie działania są możliwe, ale niekonieczne. Odpowiednio zaplanowane i przeprowadzone zadania nie są przymusem; dają natomiast szansę autentycznego przeżycia każdemu uczestnikowi, w jego indywidualnym, właściwym tempie.

Działania kreatywne to doświadczenie komunikacyjne, poznawcze i ekspresyjne, w którym jest miejsce dla każdego uczestnika. Wykorzystuje się w nim dotychczasową wiedzę, jednocześnie stwarza ono możliwość odkrycia zupełnie nowych treści. Akt twórczy uczy otwierania się na siebie, a także na drugiego człowieka, który może być inspiracją. W procesie tym docenia się intuicyjne rozwiązania uczniów oraz to, czego nie zauważyli, a co stwarza nowe możliwości i szanse. Warto dodać, że działania twórcze na lekcjach języka polskiego są interdyscyplinarne, ponieważ łączą teatr, literaturę, plastykę i muzykę z całością wiedzy, doświadczeń i przeżyć uczestników. Ponieważ są niezwykle rozwijające, można je stosować także w szkołach ponadgimnazjalnych, aby uniknąć wycofywania się wielu uczniów niedostrzegających swych uzdolnień humanistycznych i jakichś szczególnych predyspozycji do działań zespołowych. Działania twórcze kształtują odpowiednią postawę, która owocuje świadomym odbiorem kultury³, ponieważ stawiają uczestników procesu zarówno w pozycji nadawcy, jak i odbiorcy.

Twórczością dzieci zajmuje się psychologia, socjologia, pedagogika. Jak wynika z badań psychologów, największy odsetek dzieci przejawiających skłonność do myślenia twórczego na bardzo wysokim i wysokim poziomie stanowią wychowankowie przedszkoli. Z chwilą podjęcia przez dzieci nauki szkolnej odsetek kreatywnych uczniów stale maleje. Przyczyną tego, jak twierdził John J. Gallagher, jest hamujący zdolności wpływ szkoły. Nie musi jednak tak być. Szkoła może bowiem rozwijać kreatywność uczniów. Świadczy o tym m.in. praktyka działań twórczych, traktowanie uczniów w sposób zindywidualizowany, dawanie szansy wyboru działania i sposobu jego realizacji, współdziałanie w zespole po to, by nauczyć podopiecznych komunikowania w naturalnej sytuacji.

można zobaczyć przedstawienia teatralne i przeczytać wiersze pisane przez młodych autorów, wydane w zbiorze pod znanym tytułem *Wyrazić i odnaleźć siebie. Autoportret zakłęty w słowie*. Red. B. Majkut-Czarnota. Katowice 2008.

² E. Olinkiewicz: *Warsztat — co to takiego?* W: *Warsztaty edukacji twórczej*. Red. E. Olinkiewicz, F. Repsch. Wrocław 2001.

³ Jak zauważa Aniela Książek-Szczepanikowa, współczesna szkoła nie kształtuje takich postaw, czego wynikiem jest na wyższych etapach nauczania encyklopedyzm. A. Książek-Szczepanikowa: *Poznawać czy odbierać?* W: *Kompetencje szkolnego polonisty*. Red. B. Chrzastowska. Warszawa 1997.

Jak zauważają doświadczeni pedagodzy, bardzo istotne w wychowaniu jest pozwolenie na dokonywanie wyboru nawet małym dzieciom⁴. Możliwość wyboru stwarza bowiem dziecku szansę wypowiedzania własnych sądów, co z kolei daje mu poczucie decydowania o własnym życiu i przygotowuje je do podejmowania wyborów poza szkołą. Z tego względu nauczyciele doceniają rolę prawa wyboru, proponując różne typy zadań domowych (do wyboru właśnie), przygotowując także zadania dla chętnych. Uczeń, odpowiednio zmotywowany, sam dokonuje wyboru, czy, co i jak robi. W działaniach plastycznych podejmowanych na lekcji języka polskiego każdy uczeń pracuje indywidualnie. Samodzielnie wybiera technikę plastyczną, choć wszyscy inspirowani są tym samym tekstem literackim. Okazuje się, że szczególnie preferowaną techniką jest kolaż. Może być on wykorzystywany na wszystkich etapach kształcenia, nawet w szkołach ponadgimnazjalnych, i przez tych, którzy wcześniej go nie stosowali. Ciekawe jest, że kolaż daje satysfakcję wszystkim uczniom i pozwala „ukryć” się za np. cudzymi zdjęciami (rzadziej rysunkami), nie wywołuje stresu u tych, którzy krytycznie oceniają własne zdolności plastyczne. Warto podkreślić, że kolaż — jako wybór gotowych elementów i komponowanie z nich całości — często uzupełniany jest własnym tekstem, co pozwala nauczycielowi odczytać intencje ucznia-nadawcy, a uczniowi stwarza naturalną okazję do mówienia nie tylko o interpretowanym utworze, lecz także o własnym dziele plastycznym, o różnych środkach wyrazu, ale i o sobie. Młodsze dzieci chętnie rysują, malują, lepią z modeliny i plasteliny. Trudniej pobudzić do działań plastycznych uczniów od 13. roku życia, ponieważ wówczas ujawnia się kryzys twórczości, będący skutkiem samokrytycyzmu wywołanego przesadnym szacunkiem dla autorytetów i wzorów⁵. Kryzys ten jest wynikiem rosnących dążeń poznawczych młodzieży, która chce traktować swoją ekspresję plastyczną bardziej intelektualnie niż na wcześniejszym etapie nauki. Warto jednak podkreślić, że jeśli właściwie zmotywuje się uczniów, będą oni chętnie wykonywać rysunki ołówkiem oraz kolaże także w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych. Takie działania plastyczne wokół tekstu literackiego pozwalają przekazać niewerbalnie odczucia czytelnika; jego emocje i stosunek do tekstu. Doskonałą też zdolności poznawcze, w tym spostrzegawczość, pamięć wzrokową, wyobraźnię odtwórczą i niektóre elementy wyobraźni twórczej oraz myślenia. Dzięki realizowaniu funkcji terapeutycznej i katartycznej wykonywanie prac plastycznych harmonizuje sferę emocjonalną uczniów. Wpływa także na rozwój zainteresowań, potrzeb i zdolności. W działaniach plastycznych uczeń prezentuje nie tylko nauczycielowi, ale także zespołowi uczniów własną inter-

⁴ Przekonują o tym zwłaszcza popularne także w Polsce, wielokrotnie wznawiane książki A. Faber i E. Mazlish m.in. *Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały. Jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły*. Poznań 1997.

⁵ Taki proces zaobserwować można u starszych uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów polonistyki, piszących własne teksty literackie. Wśród młodszych dzieci i młodzieży piszących jest znacznie więcej.

pretację tekstu literackiego, musi jednak odczuć atmosferę życzliwości i akceptacji inności. O właściwe relacje w zespole powinien zadbać pedagog wspólnie z uczniami. Wystawa prac, za zgodą autorów, może służyć jako niekonwencjonalna powtórka materiału z języka polskiego dla klas starszych. Warto także zaproponować uczestnictwo w wystawie innym klasom, które jeszcze nie poznały tej formy pracy. Jak podkreślałam wcześniej, istotny w działaniach twórczych jest sam proces i to, co uczestnicy przeżyją, odczują, odkryją w sobie, w kimś. Jednakże prezentacja efektów ich działań twórczych jest także kształcąca, a prace zaczynają żyć własnym życiem, mogą stać się czynnikiem wyzwalającym prawdziwą i naturalną komunikację. To nie tylko o pracach będą mówić oglądający; mówienie o nich pozwoli im odczuć i wyrazić siebie. Rozmowy inspirowane takimi dziełami plastycznymi stają się naturalną sytuacją komunikacyjną w zespole uczniów, w której czyjeś własne odczucie nabiera znaczenia, w naturalny sposób pojawiają się pytania do autorów, a mówienie przypomina spontaniczne kontakty, w których nadawca i odbiorca wymieniają się rolami, są zainteresowani wynikiem komunikacji. Wszyscy uczestnicy działań twórczych stają się dzięki temu bogatsi wewnątrznie o nowe doświadczenia poznawcze, komunikacyjne, ekspresyjne; są przeświadczeni, że warto było podjąć trud poznania siebie i innych, bo relacje między ludźmi zyskały na intensywności⁶.

Przykładem działań plastycznych inspirowanych literaturą, które chcę tutaj opisać, jest praca uczniów klasy II szkoły ponadgimnazjalnej⁷. Autorzy programu *Przeszłość to dziś* zaproponowali do analizy i interpretacji wiersz *Prospekt* Wisławy Szymborskiej i zestawili go z tekstem Mircei Eliadego *Duch, który przeczy*⁸. Autorzy podręcznika zatytułowali ten projekt *Współczesny cyrograf*. Dla wielu uczniów, którzy po raz pierwszy zetknęli się z tym wierszem, tytułowy *prospekt* jest nieczytelny. Ze zdziwieniem odkrywają w odpowiednim słowniku takie jego znaczenie: „publikacja, zwykle w formie broszury, ulotki, zawierająca reklamę czegoś lub instrukcję do czegoś [...]”⁹. Chociaż tytuł utworu nie był dla wielu wskazówką interpretacyjną, sama wypowiedź pastylki na uspokojenie, będącej podmiotem lirycznym analizowanego utworu, łatwo jest kojarzona z monologiem zachęcającym do konkretnych działań, upraszczających życie — jak w popularnym tekście reklamującym jakiś produkt. Młodzi ludzie często nawet nie zdają sobie sprawy z wpływu reklam stale obecnych w mediach.

⁶ Nauczyciele nie tylko języka polskiego, ale także wychowawcy uczniów pracujących w ten sposób podkreślali, że ich znajomość podopiecznych wzbogaciła się, kiedy podziwiali np. ich prace plastyczne. Poloniści niejednokrotnie w procesie dydaktycznym mogą odwoływać się do danych prac interpretujących teksty kultury, bo w tej sytuacji uczniowie o wiele lepiej zapamiętają utwory literackie.

⁷ Omówione zostały tutaj prace plastyczne powstałe w II klasie liceum o profilu ekonomiczno-administracyjnym w Górnośląskim Centrum Edukacyjnym w Gliwicach.

⁸ Jest to fragment pracy Eliadego pt. *Mefistofeles i androgyn*.

⁹ *Słownik wyrazów obcych*. Red. E. Sobol. Warszawa 1997, s. 908.

Tylko nieliczni zastanawiają się nad tym, jaki jest mechanizm takich tekstów użytkowych oraz jakich form językowych w nich użyto, by skłonić odbiorcę do konkretnych zachowań (jedynie maturzyści zainteresowani językiem przygotowują prezentacje dotyczące funkcjonowania reklam, dzięki czemu stają się bardziej świadomymi użytkownikami języka mediów). Wszystkie prace plastyczne zainspirowane wierszem Szymborskiej i tekstem Eliadego świadczą o trafnym odczytaniu konwencji prospektu. Dowodem tego jest np. praca Krzysztofa Kuberczyka przedstawiająca na centralnym miejscu wyrazistą upostaciowaną pastylkę o szerokim uśmiechu, od której promieniście rozchodzą się wypowiediane przez nią teksty: *zażyj mnie, a wtedy wszystkie smutki odejdą, nie pozwolę Ci cierpieć, skończą się twe problemy w szkole, poczujesz się lepiej, dostaniesz się na wymarzone studia*. Opisana realizacja plastyczna pozwala odczytać wiersz bardzo osobiście. Krzysztof podkreśla zwłaszcza te wypowiedzi pastylki, które dotyczą młodego człowieka; szczęściem, drogą w świetlaną przyszłość ma być dostanie się na wymarzone studia. Z kolei Katarzyna Poloczek zatytułowała swoją pracę *Pastylka nasenna*. Bardzo istotne są w niej słowa znajdujące się w części centralnej, wyróżnione kolorem zielonym: *Pastylka nasenna zapewni Ci*. Od czerwonych myślników niebieskimi literami zapisano: *beztroskie życie, szczęście, radość*. Całości dopełnia czerwony napis świetnie oddający charakter tekstu reklamowego: *Wybór pastylki to najlepszy wybór!* Po obu stronach klinowatej części głównej rozgrywa się właściwy dramat. Młody człowiek zachęcony przez drugiego bierze pastylkę, bo *chce być szczęśliwy*. Ciekawą pracę przygotowała Renata Szyguła (zob. s. 109). Również w tym projekcie kolor ma wielką siłę wyrazu. Sam pomarańczowy tytuł zajmuje ¼ strony i brzmi: *Wybierz skuteczniejszy / środek, a będziesz miał / PROBLEM z GŁOWY*. Pod napisem znajdują się: czerwone opakowanie *Uniwersalnej pastylki* i... gilotyna z dwiema odciętymi głowami w kałużach krwi. Te dwa sugestywne obrazy oddziela duży znak zapytania. Odczytanie wiersza zaprowadziło uczennicę do rozważań na temat celowości używania różnych sposobów łagodzenia bólu egzystencjalnego. Marta Olech także nadała swojej pracy kolorowy tytuł (ciemne litery podkolorowane czerwienią): *PIGUŁKA SZCZĘŚCIA / — MARZENIE — / KŁOPOTY ODCHODZĄ W ZAPONIENIE!!* Autorka kolażu wykorzystała dwie kolorowe fotografie uroczych dziewcząt, które zapoznają się z ofertą leków. Autentyczne opakowania lekarstw opatrzyła Marta komiksowymi dymkami: *0% konsekwencji, 100% szczęścia; wystarczy tylko jeden tydzień, zażyj mnie! A na pewno nie pożałujesz!* Jedna z przedstawionych dziewcząt mówi: *Mam nadzieję, że po połknięciu pastylki moje szkolne problemy znikną, a po nieporozumieniach z rodzicami również nie będzie śladu!!! Zgadzam się na połknięcie! W zupełności przekonują mnie te argumenty. Pragnę zmienić swoje życie, a to chyba jedyne wyjście!* Druga z dziewcząt odpowiada: *Hmmm... Ja raczej odmówię, moim zdaniem, to jest zbyt piękne, aby było rzeczywistością...* Warto zwrócić uwagę na wypowiedzi postaci ułożone przez Martę. Świadczą one o znajomości reguł obowiązujących w tekstach re-

klamowych i próbie oparcia się ich sugestywności. Szymon Zieliński (zob. s. 110) przedstawił dialog między kobietą i mężczyzną, przekonywanym do zażycia tabletki. Uczeń umiejętnie wybrał zdjęcia uczestników dialogu; zadbał też o wyodrębnienie, za pomocą kolorów, tekstów wypowiedzianych przez obie postacie. Kolor jasnoniebieski towarzyszy mężczyźnie, a granatowy — kobiecie (w takich obwódkach znajdują się też fotografie postaci). W tym dialogu mężczyzna daje się przekonać. Joanna Wolny (zob. s. 111) również wykorzystała w swoim kolażu dialog, w którym jedna z dziewcząt mówi: *Siema! Dlaczego się smucisz? Mam na to radę. Zażyj tę cudowną pastylkę. Dzięki niej będziesz zawsze w dobrym humorze, spełnią się Twoje marzenia. Będziesz miała wszystko, czego zapragniesz. Tylko spróbuj, a się przekonasz!* Druga z uczestniczek dialogu — rozmarzona, myśląca o pieniądzach, sukcesie, przystojnym chłopcu — zastanawia się: *Sama nie wiem... Chociaż mogłoby być wspaniale*. W efekcie ulega: *Wiesz, chyba się skuszę!!!* W pracy Elżbiety Gil nakłanianie prowadzi sama tabletka, jednak namawiana dziewczyna odpowiada: *Nie, jednak poradzę sobie bez twojej pomocy*. Szczególnie interesującym wykonaniem jest projekt Magdaleny Pancio (zob. s. 112), w którym autorka w ogóle nie użyła tekstu. W pracy centralna część wyodrębniona jest za pomocą koloru — przykuwającej uwagę czerwieni. W tym polu przedstawiono nagiego człowieka na klęczkach, w pozycji błagalnej. Nad nim góruje wyprostowany diabeł, w całej okazałości, podający człowiekowi pastylki i szklanę z wodą. Na różnokolorowych polach o kanciastych krawędziach, wokół centralnych postaci, umieszczono symbole sukcesu, wiedzy, władzy, dobrego samopoczucia. To oglądający pracę musi zdecydować, jakiego wyboru dokona człowiek — tak, jak w tekście Szymborskiej, będącym inspiracją dla omówionych konkretyzacji plastycznych.

Warto podkreślić, że prace plastyczne inspirowane literaturą pozwalają wyrazić siebie oraz ujawnić własny stosunek do konkretnego tekstu czy problemu społeczno-politycznego, narzucającego się młodemu odbiorcy z przemożną siłą. Jest to również okazja do poznania przez nauczyciela indywidualnego odczytania danego tekstu przez ucznia. Ciekawe jest, że prace te stanowią często przedłużenie szkolnej interpretacji utworu, o czym przekonują opisane wyżej przykłady ze szkoły ponadgimnazjalnej. Jednocześnie jednak mogą być informacją dla prowadzącego, jakie treści nauczania stanowią problem. W ten sposób nauczyciel poznaje lepiej potrzeby edukacyjne każdego z uczniów. Młodzi odbiorcy na różnych etapach kształcenia mogą w ten sposób wyrazić także różnego rodzaju sprzeciw czy bunt wobec tekstu literackiego. Na przykład w szkołach ponadgimnazjalnych interpretowanie poezji Baudelaire'a daje szansę ujawnienia kryzysów, różnego rodzaju złych nastrojów. Mówienie o odczuciach przygnębienia, smutku oraz towarzyszących im mrocznych krajobrazach i rekwizytach, dzięki pracom plastycznym stało się możliwe nawet z tymi, którzy do tej pory omawianie tekstów literackich uważali za niecelowe. Młodszy uczniowie odkrywali w ten sposób dla siebie ballady romantyczne.

Nauczyciele prowadząc swoich uczniów w sposób niedyrektywny, pogłębiają jeszcze te korzystne relacje z wychowankami, którzy, wdrożeni do działań twórczych, chętnie włączają się do zadań parateatralnych czy tworzenia własnych tekstów literackich.

Nauczyciele klas I—III oraz drugiego etapu kształcenia chętnie proponują swoim uczniom działania parateatralne. Zdarza się jednak, że nie wszyscy uczniowie w klasie otrzymują zadanie do wykonania. Tymczasem taki rodzaj aktywności trzeba potraktować jako proces¹⁰, dlatego konieczne jest, by uczestniczyli w nim wszyscy. Każdemu uczniowi powinno się zaproponować pracę z ciałem: od prostych gier ruchowych, poprzez gry ruchowe ze słowem, do symulacji wokół tekstu literackiego bądź grupy tekstów (przygotowanie tekstu i opracowanie scenki z innymi kolegami i koleżankami). Z mojego doświadczenia wynika, że już dzieci w klasie V potrafiły przygotować własne przedstawienie, w którym nie zapisywano tekstu scenariusza, a spektakl opierał się na improwizacji określonej pewnymi ramami. Poszczególne inscenizacje powstawały w atmosferze zabawy, twórczego niepokoju, ze zwróceniem uwagi na wszystkich uczestników na scenie. Choć występ sceniczny nie był zadaniem, było nim rozwijanie umiejętności komunikacyjnych, wykorzystaliśmy go do prezentacji dla dzieci i dorosłych. Stało się to źródłem interesujących rozmów na temat teatru w ogóle, ale także na temat dokonań własnych i innych. Każde dziecko w tej klasie było projektodawcą, scenarzystą, kostiumologiem i scenografem, kierownikiem literackim i pracownikiem technicznym. Rozmowy po spektaklu stały się naturalną sytuacją komunikacyjną, w której role nadawcy i odbiorcy były wymienne. Dzieci występowały w roli ekspertów i dlatego z łatwością potrafiły publiczności objaśnić proces twórczy. W ten sposób powstawały dłuższe wypowiedzi świadczące o przyswojeniu sobie słownictwa specjalistycznego (np. spektakl, scenografia, scenariusz, tekst główny, didaskalia, kostiumolog itp.). Nieśmiałym uczniom mówienie cudzym tekstem niezwykle pomaga; nawet jękający się uczniowie mówili tekst bez żadnych niedoskonałości. Możliwość grania całym ciałem ułatwia zapamiętanie tekstu zwłaszcza tym dzieciom, które są kinestetykami. Tworzenie własnej wypowiedzi w działaniach parateatralnych jest łatwiejsze niż w sytuacji tradycyjnej lekcji, ponieważ ściśle łączy się z daną sytuacją i może być reakcją na cudze działanie — tak, jak ma to miejsce w zwykłej rozmowie.

Warto dodać, że odpowiednio niedyrektywnie kierowani uczniowie pracować będą także w opisany wyżej sposób w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, tworząc np. słuchowiska, jeśli granie na scenie miałooby być dla nich zbyt stresujące. Słuchowisko jest prawdziwym teatrem wyobraźni i stwarza ogromne

¹⁰ Szerzej o metodzie pracy z uczniami wynikającej z wieloletniego doświadczenia prowadzenia teatru szkolnego, traktowanego jako proces twórczy, służący przygotowaniu ucznia do uczestnictwa w szeroko pojętej kulturze, pisałam wspólnie z Jadwigą Jawor-Baranowską w artykule *O potrzebie teatru szkolnego* („Gliwicki Miesięcznik Oświatowy” 2003, nr 16, s. 7—8).

możliwości wszystkim jego uczestnikom. Można zaprezentować ścieżkę dźwiękową, a na niej ciekawe efekty akustyczne i wybrane, interesujące nagrania muzyczne, poprosić o grę w spektaklu innych, np. osoby z grona przyjaciół spoza szkoły lub krewnych i sąsiadów (kiedy przeniesie się dalej całe przedsięwzięcie). Rozmowy podczas ustaleń przypominają żywą mowę; treść spotyka się z zainteresowaniem wszystkich uczestników takiego przedsięwzięcia. Nauczyciel pełni wówczas funkcję doradcy, ekspertami są uczniowie, którzy efekty swojej pracy mogą prezentować publicznie. Bycie sprawcą, dumne powiedzenie: „ja to zrobiłem”, świadczy o głębokim zaangażowaniu młodych ludzi i ułatwia zapamiętanie tych treści nauczania, na których został zbudowany cały proces. Nauczyciel dba o wartość merytoryczną wypowiedzi oraz o ich odpowiednią formę. Do utrwalonych na taśmie wypowiedzi można wielokrotnie powracać, więc mogą się one stać cennym materiałem ćwiczeniowym.

Obecnie w autorskich programach nauczania akcentuje się potrzebę uczenia twórczego rozwiązywania problemów i efektywnego współdziałania w zespole. Opisywane przeze mnie działania, a także tworzenie przez uczniów własnych tekstów literackich właśnie temu celowi służą. Kształcenie teatralne pozwala rozwijać i doskonalić umiejętności ponadprzedmiotowe, takie jak: planowanie, organizowanie i ocenianie własnego uczenia się, skuteczne komunikowanie się w różnych sytuacjach, efektywne współdziałanie w zespole, rozwiązywanie problemów w twórczy sposób. Warto zauważyć, że praca w zespole uczy odpowiedzialności za własną rolę, ale i za kształt całego przedstawienia. W ten sposób uczniowie-aktorzy uczą się komunikowania w różnych sytuacjach i podejmowania rozmaitych ról społecznych.

Dopełnieniem opisanej metody i działań plastycznych może stać się swobodna ekspresja werbalna; nieskrępowana wymiana przeżyć, skojarzeń i refleksji, czasem spontaniczna dyskusja, towarzysząca pobudzeniu estetycznemu we wstępnej fazie odbioru utworu literackiego. Ten rodzaj aktywności poprzedzony jest często słuchaniem poezji, umożliwiającym emocjonalny kontakt z tekstem. Istotna zwłaszcza w uczeniu młodszych odbiorców, uwrażliwia na rytm, melodię mowy, barwę słowa, ma zdolność pobudzenia wyobraźni. Nauczyciele pracujący metodą Freineta w klasach młodszych szczególnie doceniają wartość tego działania dla postawy twórczej. Warto ją upowszechnić na dalszych poziomach nauczania. I tak, na drugim etapie kształcenia odbiór tekstów literackich może być inspiracją do tworzenia tekstów własnych, w tym także poetyckich. Konkursy poetyckie dla młodych autorów potwierdzają tę potrzebę wyrażenia własnych przemyśleń i emocji, osobistego stosunku do postaci literackich lub w ogóle świata, w którym przyszło nam żyć. Przykładem może być — zainspirowany wierszem *Mój tata jest pilarzem* autorstwa dwunastoletniej autorki Beaty Niedźwiedz — utwór poetycki jej rówieśnicy Kariny Gawdzik pt. *Mój tata*:

*Mój tata był kochany
Na co dzień zadbany,*

*Wciąż się śmiał, nas kochał.
Wciąż był wesół, pełen werwy,
Dobry humor miał bez przerwy.
A gdy smutek mnie ogarniał,
Mój tata go przeganiał.
A gdy gorzka rozpacz przyszła,
On nie pomógł, bo nie słyszał¹¹.*

Teksty literackie tworzone przez odpowiednio umotywowane dzieci i młodzież pojawiają się także w szkołach ponadgimnazjalnych. Wprawdzie czasem pisane są „do szuflady” lub publikowane pod pseudonimem, najważniejsze jednak jest to, że autorzy tych tekstów włączyli się do swoistego dialogu jako odbiorcy tekstów kultury, a jako zainspirowani nimi twórcy coraz bliżej tych tekstów się znajdują. W ten sposób nauczyciel wyzwala w nich twórczą inicjatywę, o którą już dawno upominali się Robert Gloton i Claude Clero — autorzy *Twórczej aktywności dziecka*. Doświadczeni pedagodzy organizują konkursy poetyckie, umożliwiające wypowiedzenie się młodym twórcom¹². Poloniści i bibliotekarze spotykają się też z młodymi autorami na warsztatach, na których można nie tylko zaprezentować własną twórczość, ale także doskonalić sztukę poetycką. Wszystkie te działania twórcze kończą się publikacją tekstów, dając satysfakcję autorom¹³. Oczywiście jest, że wyrażenie własnego widzenia świata dla młodych ludzi jest bardzo istotne. Młodzież chce innym opowiedzieć o swych obserwacjach, przeżyciach i wzruszeniach. Ma naturalną motywację do szukania „pięknych wrażeń”, do prób mówienia językiem innym od mowy potocznej. Oto inny przykład wiersza uczennicy szkoły ponadgimnazjalnej, która chętnie dzieli się swymi przeżyciami, ale ukrywa się za pseudonimem Viera:

*Któregoś dnia może jesiennym
porankiem
obudzę się
Którejś nocy zgubię się
i co zobaczę?*

¹¹ Przykład pochodzi od Jadwigi Jawor-Baranowskiej, nauczycielki języka polskiego w szkole w Rudzińcu.

¹² W Gliwicach bibliotekarze co roku organizują taki konkurs, który ujawnia wielu piszących w różnych szkołach. Nauczyciele przedmiotów ochrony środowiska także przygotowują taką możliwość wypowiedzenia się dla uczniów wszystkich typów szkół: od podstawowych do ponadgimnazjalnych. Poloniści LO VII w Gliwicach od lat z powodzeniem przeprowadzają konkurs „Nie piszę do szuflady”.

¹³ Na przykład w Gliwicach przygotowano publikację *Młodzi twórcy Górnośląskiego Centrum Edukacyjnego 2006*, która jest dostępna w szkolnej bibliotece. Inne teksty znalazły się też w szkolnej gazecie o ambicjach literackich *Nadchodząca kanapka*. Pokłosie różnych konkursów literackich także zostało utrwalone.

*Twoją utratę?
Swoją śmierć? A... może drugą
część?*

Viera, zachęcona przez życzliwy odbiór tekstów niezwykle osobistych, zaczęła baczniej przyglądać się omawianym w szkole utworom, często znajdowała analogie między odczuciami bohaterów literackich i swoimi. Zgłosiła się też do konkursu ekologicznego i zdobyła nagrodę za wiersz. Konkurs ten ujawnił uzdolnienia literackie innych uczniów, którzy na forum klasy niechętnie się wypowiadali. Oto przykład tekstu konkursowego:

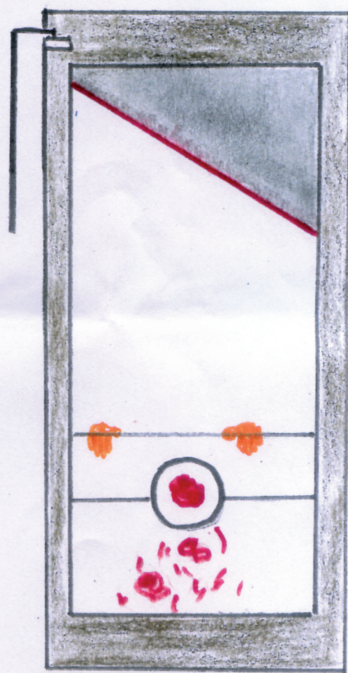
*Dziwne są obrazy
Zmarłych fragmentów mojego miasta
I koksowni ciemna bryła
Gdzie dym bury
I kopalń ciemne czeluści
Złowrogi beton bloków
Utopiony las
Ale sadzimy drzewa — bojąc się szarości
Chcemy swobodnie oddychać
Poczerwiałe i zmęczone twarze ludzi
Rozjaśni promienny uśmiech.*

Przytoczony wiersz pozwolił uczennicy inaczej funkcjonować w zespole klasowym; przestała być anonimowa, proponowano jej później pomoc w innych przedmiotach nauczania i doceniono jej zdolności twórcze. Włączyła się także w przygotowanie różnych uroczystości z własnymi tekstami.

Sygnalizowałam wcześniej, że spontaniczne teksty własne uczniów są niezwykle cenne, bo pozwalają im nie tylko wyrazić siebie, ale także zaistnieć w nowej roli. Opracowywanie tekstu, poprawa mniej udanych wyrażań czy rymów początkowo budzi sprzeciw młodych twórców i wymaga niezwykle delikatnej interwencji polonisty, raczej w kontaktach osobistych. Warto w takich rozmowach wykorzystać rękopisy znanych i uznanych twórców, którzy starannie cyzelowali własne teksty.

Opisane w artykule działania twórcze wykorzystują naturalną skłonność dziecka do tworzenia, a w późniejszym etapie jego życia stanowią kontynuację tych zdolności. Ponadto zadania wykorzystujące kreatywność uczniów wzbogacają ich nowe doświadczenia bycia sprawcą, są ćwiczeniami komunikowania się z samym sobą i z drugim człowiekiem w sprzyjającej twórczości atmosferze. To propozycja wykraczająca poza system klasowo-lekcyjny, pozwalająca się uaktywnić niemal wszystkim uczniom, służąca integracji i wyzwalająca twórczą inicjatywę. Umiejętności komunikacyjne w takich warunkach kształtują uczniowie niemal bezwiednie.

Wybierz skuteczniejszy
środek, a będziesz miał
PROBLEM z GŁOWY.

Wisława Szymborska
"PROSPEKT"
Projekt plastyczny:
Renata Szycula

1. Jak ja się wogóle uczę, co
ja mam robić?

3. Nie! Dziękuję

2. Może chcesz tabletkę na
współojewienie?

4. A może jednak spróbujesz

5. Weź zażyj.

6. Potknij

7. Popij wodą

8. Zdecyduj się na jedno Ci,
myślę, że powinieneś
spróbować

9. Już sam mi
wiem

11. No dobra,
spróbuję.

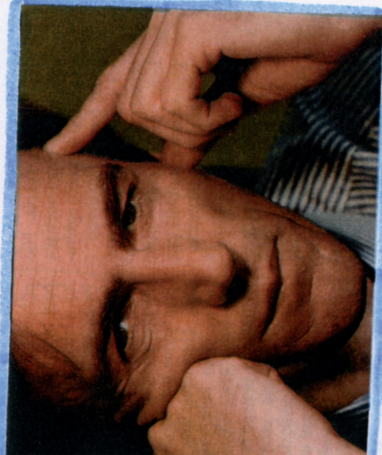
10. Na co chcesz
zaufać chemii oraz
fizyce.

Wioletta Szymorska
"Perspekt"

Projekt plastyczny

Autorka: Szymon Zielinski

Wizyta Szymborska "Prospelt"
 Projekt plastyczny: Joanna Holny

Siema! Dlaczego się smiesz?
 Mam na to nadzie. Zaraz cię
 będzieś pałył. Dzięci tu
 humorze, świecie i dobrym
 będzie, spełnię się moje marzenie
 zapragniesz. Tylko wszystko czego
 pragniesz!

Sama nie wiem? być
 chociaż mogłoby
 nieścisła. się słusze!!!
 niesie, chyba się słusze!!!

Данута Була

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ УМЕНИЙ УЧЕНИКА С ПОМОЩЬЮ ТВОРЧЕСКИХ ДЕЙСТВИЙ

Резюме

Творческие действия на уроках польского языка применяются в интегрированном обучении, позднее используются все реже. Для того, чтобы на продвинутых этапах обучения ученик развивал свои коммуникативные возможности, стоит далее применять творческие действия. Изо, музыка, паратеатральные действия позволяют легче воспринимать художественные тексты, открывать их замысловатое содержание и значение. Углубленное, лично переживаемое восприятие художественного произведения в такой коммуникации дает возможность ученику продлить его собственными конкретизациями, возникшими в процессе творчества. Ученик, создающий, к примеру, работу из области изобразительного искусства или собственный художественный текст, вдохновленный обязательным чтением, в ситуации урока охотно говорит об этом процессе; почти бессознательно он расширяет коммуникативные способности, обогащается в гуманитарном плане и хорошо развивает язык. Творческие действия позволяют учиться коммуникативным умениям в ситуациях почти неофициальных, приближенных к естественным разговорам, когда происходит настоящий обмен информацией, а также эмоций.

Danuta Bula

DEVELOPING STUDENT'S COMMUNICATIVE SKILLS THROUGH CREATIVE ACTIONS

Summary

Creative actions in Polish lessons are used in integrated teaching. Later on, they are less and less common. In order to develop student's communicative skills at later stages, creative actions should still be used. Plastic arts, music, paratheatrical actions allow for a better reception of literary texts, and discovery of their complex messages and meanings. A deepened and personally experienced reception of a literary text in such a communication enables the learner to extend it by his/her own realization in a creative process. The learner creating, for instance, a plastic work or his/her own literary text inspired by a reading, is willing to talk about it during the lesson. He/she almost unconsciously develops his/her communicative skills, shapes his humanistic skills and improves his/her language. Creative actions allow for learning communicative skills in almost informal contexts close to natural speakers where the real information and emotion exchange takes place.